

UNIVERSITY
OF TURKU

This is a self-archived – parallel-published version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details. When using please cite the original.

AUTHOR	Jussi Ylikoski
TITLE	Legenda jo lausuttaessaan: havaintoja <i>tehtäessään</i> -tyyppisistä verbimuodoista
YEAR	2022
DOI	https://doi.org/10.30660/afinla.111244
VERSION	Publisher's PDF
CITATION	Ylikoski, J. 2022. Legenda jo lausuttaessaan: havaintoja <i>tehtäessään</i> -tyyppisistä verbimuodoista. AFinLA-teema, n:o 14, 175 –194. doi: 10.30660/afinla.111244

Aarikka, L., K. Priiki & I. Ivaska (toim.) 2022. Soveltavan kielitieteilijän sormenjälkiä etsimässä: Kielen rakenteet ja niiden käyttäjät Kirsti Siitosen tutkimuksellisinä kiintopisteinä. *In search of the fingerprints of an applied linguist: Linguistic structures and their users as scholarly focal points in Kirsti Siitonen's career. AFinLA-teema / n:o 14. 175–194.*

Jussi Ylikoski

Oulun yliopisto ja Sámi allaskuvla

Legenda jo lausuttaessaan: havaintoja tehtäessäntyyppisistä verbimuodoista

The article provides a description of heretofore neglected Finnish converb clauses, in which the passive simultaneous converb in *-taessa/-täessä* 'when V-ed; while being V-ed' is followed by a possessive suffix, most often the third-person possessive suffix *-Vn*. Based on data drawn from a body of modern written Finnish, and accompanied by the results obtained from a questionnaire survey with native speakers, the article claims that person-marked passive converb forms like *lausuttaessaan* 'when uttered' and *perustettaessaan* 'when established' need not be considered downright erroneous contaminations by L2 learners or careless L1 writers. Instead, they are widely accepted in sentences where the possessive suffix refers to the patient of a transitive verb in the passive converb form, identical with the non-agentive theme argument of the main clause, as in *Varasto oli perustettaessaan Euroopan suurin* [storage be.PST.3SG establish.PASS.CV.3 Europe.GEN large.SUP] 'When established, the storage was the largest one in Europe'.

Keywords: non-finite clauses, Finnish, passive, possessive suffixes

Asiasanat: infiniittirakenteet, passiivi, possessiivisuffiksit, suomen kieli

1 Aluksi

Suomen kielen verrattain rikkaan ei-finiittisen taivutuksen typologisesti tavallisia edustajia on *tehdessä*-tyyppinen verbimuoto, jota on vanhastaan kutsuttu toisen infinitiivin ja sittemmin E-infinitiivin inessiiviksi. Fennistiikan ”infinitiivin” käsite on kuitenkin ristiriidassa kansainvälisen terminologian kanssa ja tämän muodon yhteys inessiivisijaan vain historiallinen, joten tällaisia muotoja on asianmukaisempaa luonnehtia temporaalisiksi, erityisesti simultaanisuutta ilmaiseviksi konverbeiksi (esim. Haspelmath & König 1995). Tällaiset konverbit ovat suhteellisen tavallisia, ja esimerkiksi suomen sukukieliin verrattaessa epätavallista ei ole sekään, että näihin muotoihin voi liittää tekijäpersoonan ilmaisevia possessiivisuffikseja (*tehdessäni*, *tehdessään*). Typologisesti epätyyppisempi on kuitenkin *tehdessä*-muodon passiivinen sisarmuoto *tehtäessä*, joka on tämän tutkimuksen pääaiheena.¹

Yleisen käsityksen mukaan *tehtäessä*-muoto vastaa merkitykseltään finiittimuotojen yksipersonaista passiivia eikä siihen siksi voi liittää possessiivisuffikseja samalla tavalla kuin aktiiviseen vastineeseensa (esim. ISK § 120, 548; Ivaska & Siitonen 2017: 156–157). Kysymys ei kuitenkaan ole näin yksioikoinen, sillä kyllin laajoja kielilaineistoja tarkastelemalla on mahdollista löytää myös vähälle huomiolle jääneitä *tehtäessä*-tyyppisiä muodosteita, joiden muodossa ja merkityksessä yhdistyvät kiintoisesti passiivi ja 3. persoonan possessiivisuffiksi:

- (1) Karjalaisen käännös lauseesta All animals are dangerous, eli kaikki eläimet ovat tankeroita oli legenda jo **lausuttaessaan** – (Kielipankki: Suomi24)
- (2) Itkonen perustelee Nordic Clinicin kanssa tehtyä yhteistyötä sillä, että se oli **perustettaessaan** ainoa yhtiö joka keskittyi potilaiden välittämiseen Venäjältä. (Kielipankki: Yle)
- (3) Poika oli **löydettäessään** tajuissaan, mutta kylmettynyt. (Kielipankki: Yle)
- (4) Valtiovarainministeriön budjettiesitys ensi vuodelle on jo **julkistettaessaan** valitettavasti vanhentunut. (Kielipankki: Yle)
- (5) Sunila oli **rakennettaessaan** työväen paratiisi: toimivat sisävesat ja juokseva vesi sekä duunareille ja insinööreille että patruunallekin. (Kielipankki: Yle)

Suomi24-keskustelusivustolla käytetty suomen kieli (1) kattaa laajan valikoiman erilaisia teksti- ja tyyllilajeja, mutta esimerkit (2–5) ovat Ylen uutisarkistosta, jonka voi katsoa edustavan useimpien suomenkielisten yhteistä kirjakieltä, normitettua yleis-kieltä, varsin hyvin. Yllä olevissa esimerkeissä nähdään verraten harvinaisia muodosteita, joita on aiemmin pidetty lähinnä kielenoppijoiden teksteistä tavattavana

¹ Myös *tehtäessä*-muodolle löytyy silti vastineita muualtakin: sen rakenne ja merkitys muistuttavat varsin tarkoin muun muassa turkin passiiviverbeistä muodostettavaa *IncA*-tunnuksista temporaalista konverbiä, esim. *yap-il-ince* ’teh-tä-essä’ ja *söyle-n-ince* ’lausu-tta-essa’.

virhetyyppinä (Siitonen 2014: 142). Tässä artikkelissa kuitenkin esitän, että ne eivät ole kategorisesti virheitä eli tahattomia poikkeamia kieliyhteisön hyväksymistä normeista. Vaikka *tehtäessään*-muodot ovat marginaalisia, niillä on myös suomenkielisiä käyttäjiä, hyväksyjä ja mahdollisesti myös taipumusta omiin merkitystehtäviin, joissa niiden käyttö on ymmärrettävämpää ja hyväksyttävämpää kuin toisaalla.

Luvussa 2 esitän taustatietoja aiheeni tutkimushistoriasta ja eräistä muista suomen passiivimuotoja aktiivin persoonamuotoihin lähentävistä piirteistä. Luvussa 3 esitän tiiviin kuvauksen tarkastelemistani muodoista ja lauserakenteista käytettävissä olevien korpusten ja muiden tekstimassojen tarjoaman tutkimusaineiston valossa. Luvussa 4 arvioin löytämiäni lauseita myös näihin perustuvan kyselytestin valossa. Luvussa 5 kokoan havaintoni, joiden mukaan esimerkiksi muoto *lausuttaessaan* kirjoitukseni otsikon sanoissa *legenda jo lausuttaessaan* on jokseenkin luonnollista ja monen hyväksymää kieltä.²

2 Taustaa ja tutkimushistoriaa

Suomen kielen passiivi monine muotoineen on kiinnostanut tutkijoita verraten paljon, sillä sen muodostus ja käyttö eroaa melkoisesti Suomessa yleisimmin tunnettujen vieraiden kielten passiiveiksi kutsutuista kieliopillisista kategorioista (esim. Shore 1986). Ennen tämän artikkelin pääteemaan siirtymistä mainitsen paljon tutkittujen finiittisten passiivimuotojen alalta kaksi ilmiötä, jotka auttavat ymmärtämään myös ei-finiittisten *tehtäessään*-muotojen olemusta:

- (6) S. **joutui** hallitsevien piirien epäsuosioon **ja karkotettiin** maasta. (Itkonen 1974: 381)
- (7) N. **valittiin** puheenjohtajaksi **ja oli** tässä toimessa vuoteen 1974. (Itkonen 1974: 381)
- (8) [Käännöslainoissa] voidaan erottaa seuraavat pääryhmät: 1) *fraseologiset*, jotka – – 2) *syntaktiset*, joista **mainittakoot** lauseidenvälisiä suhteita ilmaisevat konjunktiot, esim. sm. *ei ainoastaan vaan myös, että; siinä määrin kuin* jne. (Hakulinen & Ojanen 1976: 87–88)
- (9) Esimerkkeinä tästä ryhmästä **mainittakoot** lauseenvastikkeita koskevat normit sekä monet oikeinkirjoitukseen liittyvät seikat. (Leskelä 2020: 25)

Lauseissa (6–7) nähdään se Itkosen (1974: 380–381) ja hänen jälkeensä monen muunkin (esim. Shore 1986: 23; Vilkuna 1989: 155; ISK § 1181, 1320; Bielecki 2009: 23–24, 34) tarkastelema tosiasia, että suomen passiivi on siinä määrin aktiivimuotojen kaltainen, että sen niin kutsuttu totaaliobjekti eli ainoa nominatiivimuotoinen argumentti voi rinnastua aktiivimuodon subjektiin niin vahvasti, että sama substantiivilauseke voi toimia yhtäaikaisesti kahden luonnoltaan erilaisen predikaattiverbin

² Kiitän artikkelini nimettömiä arvioijia monista arvokkaista neuvoista ja kommentaista.

yhteisenä jäsenenä esimerkiksi yhdyslauseessa (6) *S.* (subjekti) *joutui* – – ja [*S.* (objekti)] *karkotettiin*.

Lauseissa (8–9) puolestaan nähdään predikaatteina verbimuoto *mainittakoot*, joka poikkeaa suomen kanonisesta verbimorfologiasta aivan kuten *tehtäessään*; esimerkiksi koko *Iso suomen kielioppi* ei sellaisia näy mainitsevan. Kuitenkin tähän muotoon on kiinnittänyt kielenhuoltajan huomionsa jo Lauri Hakulinen (1929: 272):

Monipersoonaista passiivin imperatiivia — nykysuomen kieliopille ja kansankielelle tuntematonta muotoa — näkee silloin tällöin käytettävän. Esim.: „Voitot ja tappiot ovat kaikille yhteisiä, *elettäkööt* tai *tunnettakoot* (p. o.: elettäköön, tunnettakoon) ne sitten kilpailupaikalla tai kotona“. (Uusi Suomi 1927, n:o 206, s. 11.) — „Katkerat maot-telutappiot *kostettakoot* (p. o.: kostettakoon) ylioppilasurheilijoiden voimalla.“ (Ylioppilaslehti 1929, n:o 15, s. 287.) — Tällainen, nähtävästi kiireessä livahtanut, vastaavan aktiivimuoduksen mallin aiheuttama taivutusmuoto on sekä väärä että tarpeeton.

Samaa muotoa on tarkasteltu myös deskriptiivisemmin. Esimerkiksi Ikola (1959: 42) toteaa tällaisten varhaisnykysuomessakin tavattavien lauseiden osoittavan, että ”passiivimuodon ns. objekti nykyisenkin kielitajun mukaan eräissä tapauksissa voitaisiin jokseenkin yhtä hyvin tulkita subjektiksi“. Leskinen (1970: 24–29, 58, 170–173) puolestaan kuvaa näiden muotojen esiintymistä varhaisissa suomen kieliopissa ja satunnaisesti myös vanhassa kirjasuomessa, mutta toisaalta toteaa passiivin imperatiivin olevan ylipäänsä hyvin harvinainen muoto puhutuissa kansanmurteissa. Vaikka monia tällaisten muotojen esiintymiä voineekin pitää lipsahduksina ja usein myös luvultaan neutraaleina muotoina (ks. myös Shore 1986: 17–18; Bielecki 2009: 34), juuri monikkomuotoina niitä ovat kautta aikojen käyttäneet myös tarkimmat suomen kielen ammattilaiset (8–9), itse asiassa myös aikakauslehti *Virittäjä*ssä ainakin ennen Lauri Hakulisen aikakautta (ainakin *esitettäkööt* *Vir.* 1886 s. 110, *mainittakoot* *Vir.* 1898 s. 53 ja 1901 s. 23 sekä *lueteltakoot* *Vir.* 1917 s. 136).

Yllä kuvattua taustaa vasten tarkastelen tässä kirjoituksessa *tehtäessään*-muotoja, jotka niin ikään voi subjektiivisimmillaan kuitata nykysuomen kieliopille ja kansankielelle tuntemattomiksi, kiireessä livahteleviksi vääriksi ja tarpeettomiksi muodoiksi. Itse asiassa näin on jo tehtykin. Yleisen käsityksen mukaan *tehtäessä*-muotoon ei siis voi liittää possessiivisuffikseja samalla tavalla kuin sen aktiiviseen vastineeseen. Käytännössä tätä ei yleensä katsota tarpeelliseksi erikseen täsmentää (ks. esim. Ikola 1974: 42–44; Ikola ym. 1989: 333; ISK § 120, 548; Ivaska & Siitonen 2017: 156–157), mutta näin on tehty silloin, kun tutkijat ovat kohdanneet muotoja, joita ei pitäisi olla olemassakaan. Aiheen tutkimushistoria vaikuttaa niin lyhyeltä, että se on mahdollista toistaa kokonaisuudessaan.

Vuonna 1969 *Virittäjän* päätoimittaja Veikko Ruoppila kiinnitti lyhyessä kirjoituksessaan huomiota virheellisinä pitämiinsä taivutusmuotoihin, joista ensimmäinen oli seuraavassa lauseessa:

- (10) Lausujaryhmä on itse laatinut teoksensa; sen äänenkäyttökykyä voisivat lainata myös musiikkimiehet **tarvittaessaan**. (Ruoppila 1969: 325)

Ruoppilan (1969) mukaan lauseessa (10) tulisi olla joko aktiivinen omistusliitteellinen *tarvitessaan* tai omistusliitteetön *tarvittaessa*, ei näiden kontaminaatiomuodoksi katsottava *tarvittaessaan*. Kirsti Siitonen (2014: 142) puolestaan tarkastelee suomea toisena tai vieraana kielenä ja ensikielenään suomea kirjoittavien temporaalisia konverbirakenteita, joiden joukossa hän mainitsee S2-kirjoittajille tyypillisenä hairahduksena juuri samanlaisen passiivimuodon ja omistusliitteiden yhdistämisen. S2-kirjoittajan laatiman lauseen (11) *opiskeltaessaan* olisi hänen mukaansa luontevimmin korjattavissa aktiivimuotoon *opiskellessaan*:

- (11) ...että oppilaat/opiskelijat lukisivat enemmän **opiskeltaessaan** suomen kieltä³
(Siitonen 2014: 142 < Kielipankki: LAS2)

Siitosen (2014) näkemys on siis sama kuin Ruoppilan (1969), joskin ymmärtävä kieltä oppivia S2-kirjoittajia kohtaan. Toisaalta jo ennen Siitosta (2014) olen myös itse kiinnittänyt ohimennen huomiota morfologialtaan analogisiin muodosteisiin, mutta en virheinä vaan näytteinä siitä, että ”joidenkin kielitajussa muoto on liukunut persoonallisen passiivin suuntaan” (Ylikoski 2005: 618). Olen esittänyt, että esimerkeissä (12–13) nähtävien muotojen omistusliitteiden voidaan ajatella viittaavan puheena olevien tekojen patientteihin eli pidätettyyn henkilöön (12) ja tehtyyn sotapetokseen (13):

- (12) Althin toisti kuitenkin, mitä epäilty jo **pidätettäessään** totesi. (Ylikoski 2005: 618 < Turun Sanomat 26.9.2003)
- (13) Esimerkiksi sotapetos olisi Suomen rikoslain 11 luvun 1 pykälän nojalla selkeä sodankäyntirikos, joka **tehtäessään** esim. erityisen julmalla ja raa’alla tavalla täyttäisi törkeän sodankäyntirikoksen tunnusmerkit. (Ylikoski 2005: 618 < Reserviläinen 3/2003)

Tulkinnassani voi siis nähdä samoja elementtejä kuin finiittisiä passiivimuotoja tarkastelleilla Ikolalla (1959) ja Itkosella (1974). Ikolan mukaanhan *tehtäköt*-tyyppisten muotojen (8–9) synty viittaa siihen, että finiittisten passiivimuotojen niin kutsuttu objekti on tulkittu subjektiksi, minkä pohjalta on kehittynyt myös eräänlainen luku-kongruenssi *mainittakoon seuraava esimerkki* : *mainittakoot seuraavat esimerkit*.

Muoto *tehtäessään* olisi näin ollen samaan tapaan luvaton mutta luonnollinen seuraus niistä perussäännöistä, joilla *tehdessä-* ja *tehtäessä-*muotoja yleensäkin ku-

3 Siitosen esimerkistä puuttuu alkuperäisessä lähteessä (LAS2) esiintyvä sanojen *oppilaat* ja *opiskelijat* välinen vinoviiva.

vataan. Vanhastaanhan suomen kielioppiperinteessä on puhuttu lauseenvastikkeista, sillä *tehdessä* ikään kuin vastaa aktiivimuotoista finiittistä sivulausetta *kun X tekee (sotapetoksen)*, ja *tehtäessä* puolestaan passiivista lausetta *kun tehdään (sotapetos)*. Koska finiittisten passiivimuotojen objektin on kuitenkin havaittu rinnastuvan aktiivimuotojen subjekteihin myös lauserinnastuksessa (6–7), tästä seuraa sinänsä luontevasti myös mahdollisuus, että finiittisen aktiivilauseen subjektia vastaava aktiiviseen konverbimuotoon liittyvä omistusliite (*tehdessään*) voidaan tulkita elementiksi, joka voi liittyä myös passiiviseen konverbimuotoon (*tehtäessään*). Jälkimmäisessä tapauksessa sen korrelaattina on vastaavan finiittisen passiivilauseen objekti, jonka objektistatus on siis kuitenkin monin tavoin kyseenalainen, eli se voidaan vaihtoehtoisesti tulkita myös eräänlaiseksi subjektiksi.

Seuraavissa luvuissa syvennyn tarkastelemaan passiivisia mutta omistusliitteellisiä *tehtäessään*-muotoja, joita ei vallitsevan käsityksen mukaan pitäisi olla olemassakaan. Keskityn ennen kaikkea niiden lauseopillisiin käyttöympäristöihin ja pyrin osoittamaan, että ne eivät ole vain huolimattomilta tai kieltä vajavaisesti osaavilta syntyneitä satunnaisia kontaminaatioita. Niiden taustalla on havaittavissa samoja lainalaisuuksia, jotka ovat johtaneet myös muihin, aiemmin tutkittuihin näennäisesti anomaalisiin passiivirakenteisiin (6–9).

Sekä uusimpien että vanhojen ja vakiintuneiden aktiivisten ja passiivisten temporaalisten konverbien tarkastelua vaikeuttaa se, että niiden tarkkojen rajojen löytäminen lienee suorastaan mahdotonta. Aihetta ei ole koskaan kovin perusteellisesti tutkittu ja lisätutkimusta on peräänkuulutettu (Siitonen 2014: 146), sillä kuten Ruoppilakin (1969: 325) huomauttaa, lauseeseen (10) sopisi niin *tarvittessaan* kuin *tarvittaessa*. Samoin nykyäänkin esimerkiksi Kielitoimiston ohjepankki (2021) tyytyy toteamaan, että aktiivisilla ja passiivisilla rakenteilla on osin erilaisia käyttötapoja, mutta joskus ”merkitysero on kuitenkin todella vähäinen”. Muotojen alkuperään tarkemmin puuttumatta (ks. etenkin Saukkonen 1965: 21–29) totean, että esimerkiksi Ikolan, Palomäen ja Koiton (1989: 331) mukaan Lauseopin arkiston ”toisen infinitiivin inessiivin” muodoista (377 esiintymää) yksikään ei sisällä passiivin tunnusta. Kuitenkin niistä jopa 65 tapauksessa muodon ”etärakenteessa” olisi passiivinen predikaatti eli muotojen merkitykset vastaavat finiittitaivutuksen passiivin käyttöä (ks. myös Lindén 1961: 196; Saukkonen 1965: 25). Täydellisyyden vuoksi mainittakoon, että olen kuitenkin havainnut mainitussa arkistossa myös Ruoppilan mainitseman *tarvittaessaan*-muodon, joka näin ollen vaikuttaa olevan arkiston ainoa kyseeseen tuleva passiivinen muoto:

(14) sillä oli sittä aina ottaas sitte... sittä **tarvittaessaan** nii. (LA, Haapajarvi)

Kaiken kaikkiaan voi todeta, että passiiviset *tehtäessä*-tyyppiset muodot ovat vanhoille kansanmurteille perin vieraita. Siksi ei ole ihme, että ainakin kirjoitetussa kie-

lessä tämä usein paperinmakuinen taivutuskategoria on saanut myös uusia ilmene-
mismuotoja, joita seuraavassa käyn lähemmin tarkastelemaan.⁴

3 Kehno kontaminaatio vai kelpo konverbi?

On helppo olla Ruoppilan (1969) ja Siitosen (2014) kanssa samaa mieltä siitä, että esimerkkien (10–11) *tarvittaessaan* ja *opiskeltaessaan* näyttävät kömmähdyksiltä, joissa sekoittuvat kaksi vakiintunutta taivutusmuotoa. Tämän ei kuitenkaan tarvitse tarkoittaa sitä, että kaikki morfologialtaan vastaavat muodot esimerkiksi lause-esimerkeissä (1–5) ja (12–13) olisivat yhtä virheellisiä. Normitetun yleiskielen vastaisia ne toki ovat, mutta niiden lauseopillisissa asemissa on myös nähtävissä säännönmukaisuutta, joka tekee passiiviseen *tehtäessä*-muotoon liittyvät omistusliitteet tarkoituksenmukaisemmiksi kuin esimerkiksi lauseissa (10–11), joissa niitä myös omasta mielestäni voi pitää tarkoituksettomina.

Seuraavassa esittelen joukon lauseita erilaisista kirjoitettua kieltä edustavista lähteistä. Tutkimukseni apuna ovat olleet FIN-CLARIN-konsortion Kielipankki korpuksineen ja Korp-käyttöliittymineen sekä Sketch Engine -korpustyökalun fiTen-Ten14-korpus. Viimeksi mainittu sisältää 1,4 miljardia sanaa verkkotekstejä. Myös tässä artikkelissa esittelemäni Kielipankin aineistojen esimerkit edustavat vastavia oman internetaikamme tekstejä 200 miljoonan sanan Ylen uutisarkistosta yli 4 miljardin sanan Suomi24-korpukseen monenkirjavine tekstilajeineen. Lisäksi olen kartuttanut aineistoani ja esimerkistöäni monin tavallisin verkkohauin. Miljardien saneiden tekstimassoista on näin löydettävissä jopa tuhansia *tehtäessään*-muotoja, mutta koska tällaiset ei-finiittiset muodot esiintyvät usein varsin kompleksisissa lauserakenteissa, olen valinnut esimerkeiksi suhteellisen yksinkertaisia lauseita.

Tarkasteluni on laadullista ja havainnoivaa, sillä myös valmiiden korpusten kvantitatiivista tutkimusta vaikeuttaa muotojen homonymia: tekstien tuhannet verbimuodot kuten *hyväksyttäessään*, *koettaessaan*, *luettaessaan*, *sidottaessaan* ja *sovittaessaan* ovat sinänsä ongelmattomia, jos ne tavallisimpaan tapaansa esiintyvät aktiivisina *tehdessään*-muotoina (verbeistä *hyväksyttää*, *koettaa*, *luettaa* jne.), mutta toisaalta ne voivat olla myös toisten verbien *tehtäessään*-muotoja (verbeistä *hyväksyä*, *kokea*, *lukea* jne.). Myös *valittaessaan* esiintyy yleensä *valittaa*-verbin muotona, mutta joskus myös aivan toisessa merkityksessä *valita*-verbin passiivisena muotona:

4 Aiemmin ns. temporaalisiksi lauseenvastikkeiksi tai temporaalirakenteiksi kutsuttujen konverbirakenteiden käyttö on kansankielessä ollut muutenkin paljon kiteytyneempää ja rajatumpaa kuin millaisiksi niiden tehtävät kirjoitetussa kielessä ovat laajentuneet. Lindén (1961: 208) toteaa: ”Temporaalirakenteen ilmaistaviin ei kuulu kyseisen tilanteen yksityiskohtainen esittely. Jos sellaista kaivataan, käytetään finiittilauseita.” Suoranaisista *kun*-lauseiden vastineista ei siis alkuaan ole ollut kyse.

182 LEGENDA JO LAUSUTTAESSAAN: HAVAINTOJA
TEHTÄESSÄÄN-TYYPPISISTÄ VERBIMUODOISTA

- (15) Ilman toimialaa on jäämässä asukaspalveluiden apulaiskaupunginjohtaja Jaakko Niinistö, joka vielä virkaan **valittaessaan** edusti perussuomalaisia. (Salomaa 2018)

Toisinaan kausatiivi- ja passiiviainesten historiallinen yhteenkuuluvuus johtaa jopa tapauksiin, jotka olisi mahdollista tulkita useammallakin tavalla:

- (16) Emokin syö enemmän **imettäessään** ja odotusaikana. (Kielipankki: Suomi24)

Esimerkin (16) *imettäessään* on toki normaalin tulkinnan mukaan *imettää*-verbin taipumusmuoto, mutta periaatteessa se olisi mahdollista tulkita myös *imeä*-verbin passiivimuodoksi lauseen käytännöllisen sisällön juurikaan muuttumatta (vrt. *kun emo imettää* ≈ *kun emoa imetään*). Homonymia ei liene sattumaa vaan seurausta passiivi- ja kausatiivimuotojen yhteisestä alkuperästä. Yhtä kaikki, vaikka rajanteko on joskus vaikeaa, tällaisia muotoja laajemmin tarkasteltaessa on yllättävänkin helppoa erottaa lauseet, joissa passiiviseksi tarkoitettuun muotoon liittyvät omistusliitteet vaikuttavat aidosti merkityksettömiltä (10–11), sellaisista lauseista, joissa samanlaiset muodot vaikuttavat lauseopillisesti motivoituilta. Vaikka omatkin näkemykseni ovat toki osin subjektiivisia, rajaan aiheen tarkastelun lauseisiin, joissa omistusliitteelliset *tehtäessään*-muodot eivät mielestäni ole välttämättä sattumaa.

Suuri osa tutkimusaineistostani ja siitä tähän artikkeliin valituista esimerkeistä on ollut löydettävissä esimerkiksi Kielipankin Korp-käyttöliittymän hakulauseilla, joissa kirjainjonoja (*tet*)*taessa* ja (*tet*)*täessä* seuraa omistusliite (*-ni/-si/-mme/-nne/-aan/-ään/-nsa/-nsä*) sekä mahdollinen liitepartikkeli. Näin löydetystä esiintymistä on kuitenkin edelleen karsittu ne lukemattomat muodot, jotka eivät voi edustaa tässä tarkasteltavia passiivisia muotoja (esim. *aloittaessaan*, *kirjoittaessaan*, *ottaessaan*). Tarkemmin mutta tuhansien esiintymiensä vuoksi melko epäjärjestelmällisesti olen tarkastellut potentiaalisesti passiivisia muotoja (esim. *hyväksyttäessään*, *imettäessään*, *koettaessaan*, *luettaessaan*, *valittaessaan*) lauseyhteyksissään, mutta tutkimuksen kvalitatiivisen luonteen vuoksi olen kiinnittänyt erityistä huomiota muotoihin, jotka ovat muodoltaan ja useimmiten myös merkitykseltään yksiselitteisesti passiivisia (esim. *löydettyessään*, *perustettaessaan*, *rakennettaessaan*).

Kielentutkimuksen luonnollisuudessaan ja rationaalisuudessaan yleensä implisiittiseksi jäävä menetelmä on ollut sulkea varsinaisen tarkastelun ulkopuolelle lukematon määrä ilmauksia, jotka poikkeavat tutkijan omasta kielitajusta siinä määrin, että niitä on syytä pitää inhimillisinä virheinä (vrt. Itkonen & Pajunen 2010: 89–90). Virheellisiksi katsottavia lauseita tuottavat etenkin huolimattomat ja usein anonyymit – ja tällöin yleensä myös äidinkieleltään tuntemattomat – verkkokirjoittelijat, mutta myös huolellisuutta tavoittelevat ammattikirjoittajat. Muutoin huolellisessa kielessä esiintyviä lipsahduksia edustavat esimerkiksi jäljempänä tarkasteltava *Poikani vaihtoi koulua kuudennelle luokalle mentäessään* (31) sekä kolmiloikasta kertova uutislause *Toisella leiskautuksella Mäkelä onnistui täydellisesti lankulle tulta-*

essaan ja – – (Kielipankki: Yle). Vaikka tällaisiakin lauseita on miljardien sanojen aineistoissa kenties tuhansittain, olen rajannut tarkasteluni etenkin rakenteisiin, jotka oman intuitioni mukaan eivät välttämättä ole yksiselitteisiä virheitä.

Ennen aiheen tarkempaa analyysia esitän seuraavassa lisää esimerkkejä, jotka edustavat huolitelluksi yleiskieleksi tarkoitettua kieltä. Lauseiden konteksteista ilmenee yleensä, että kirjoittajat vaikuttavat osaavan suomea äidinkielenään tai äidinkielen tavoin.

- (17) Oulun Energialla on kalliolämpövarasto, joka **perustettaessaan** oli Euroopan suurin. (Kielipankki: Suomi24)
- (18) **Perustettaessaan** vuonna 2007 Hatsune Miku oli maailman myydyin tietokonesofta ja vuonna 2012 Mikun brändin voittojen arveltiin olevan lähes sata miljoonaa euroa. (Kielipankki: Suomi24)
- (19) Montpellier on historiallinen kaupunki, joka on kuuluisa lääketieteellisestä tiedekunnasta, joka oli **perustettaessaan** Euroopan ensimmäinen. (Kielipankki: Suomi24)
- (20) Auto keinui **löydettäessään** lähes upoksissa. (Iltalehti 2011)
- (21) **Löydettäessään** komeetta tuli erityisesti tunnetuksi siitä, että se tulisi ohittamaan Marsin hyvin läheltä, arvioiden mukaan vain 109 200 kilometrin päästä, 19. lokakuuta 2014. (Wikipedia: C/2013 A1)
- (22) Fiat 124 oli jo **esiteltäessään** 1967 todella konservatiivinen ja vanhanaikainen auto. (Kielipankki: Suomi24)
- (23) LS430 oli **valmistettaessaan** maailman hiljaisin sarjatuotantoauto. (Kielipankki: Suomi24)
- (24) Brutus oli **lopetettaessaan** vuoden, kuusi kuukautta, kolme viikkoa ja kuusi päivää. (fiTenTen14)
- (25) Hiiliteräksestä valmistettu paistinpannu paranee **käytettäessään** toisin kuin muut pinnoitetut pannut. (Carlson 2021)

Esimerkit edustavat laajempaa tutkimusaineistoani sikäli, että monissa lauseissa nähdään muoto *perustettaessaan* (17–19) tai *löydettäessään* (20–21), kuten jo esimerkeissä (2–3), joskin monet muutkin verbit ovat mahdollisia (22–25). Kaikki puheena olevat verbit ovat luonnollisesti transitiivisia, ja niitä kaikkia – myös edellä nähtyjä esimerkkejä (1–5, 12–13, 15) – yhdistää se, että nämä verbit kuvaavat toimia, joiden patientit ovat yhtä niitä hallitsevien finiittisten lauseiden subjektireferenttien kanssa. Kun esimerkiksi *Auto keinui löydettäessään lähes upoksissa* (20), *auto* on *keinumisen* subjekti ja samanaikaisesti *löytämisen* objekti. On jossain määrin ymmärrettävää, että tätä yhteenkuuluvuutta merkitään anaforisella omistusliitteellä, kun taas Ruoppilan (1969) ja Siitosen (2014) oudoksumissa esimerkeissä (10–11) tällaista yhteenkuuluvuutta ei ole. Nähdäkseni ei ole sattumaa sekään, että muiden edellä nähtyjen lauseiden (1–5, 12–13, 15, 17–25) pääverbeinä sen sijaan eivät useinkaan toimi transitiiviverbit vaan pikemminkin intransitiiviverbit ja aivan erityisen usein

olla; intransitiiviset pääverbit ovat merkitykseltään melko epäagentiivisia (*keinui ja tuli (tunnetuksi)* esimerkeissä 20–21, *paranee* esimerkissä 25) ja transitiivisetkin varsin heikosti agenttiivisia (*totesi, täyttäisi (tunnusmerkit)* ja *edusti (perussuomalaisia)* esimerkeissä 12–13 ja 15).

Tässä yhteydessä on syytä palata Itkosen (1974: 380–381) pohdintoihin syistä, miksi kielessä esiintyy jo edellä nähtyjen esimerkkien (6–7) kaltaisia lauserakenteita:

- (6) S. **joutui** hallitsevien piirien epäsuosioon ja **karkotettiin** maasta.
(7) N. **valittiin** puheenjohtajaksi ja **oli** tässä toimessa vuoteen 1974.

Tarkalleen ottaen tässä ei ole kyse millaisten tahansa aktiivi- ja passiivimuotoisten predikaattien rinnastamisesta, vaan Itkonen täsmentää:

Kummassakin virkkeessä sama sana tekee sekä aktiivilauseen subjektin että passiivilauseen objektin virkaa, ja silti virkkeet tuntuvat moitteettomilta, nähtävästi juuri siksi, että objektin ja intransitiivilauseen subjektin välillä tosiaan vallitsee eräänlainen hengenheimous. Yksi ja sama sana ei voi yhtä helposti toimia objektina ja transiivilauseen subjektina: virke *S. kirjoitti vielä kolme teosta mutta karkotettiin sen jälkeen maasta* ei tunnu oikein luontevalta. (Itkonen 1974: 381)

Itkonen jatkaa, että rinnastamisen luontevuuteen vaikuttaa myös rinnastettavien asiointilojen agenttiivisuuden aste: ”vähemmän haraa korvassani vastaan virke *S. menetti hallitsevien piirien suosion ja karkotettiin maasta* (predikaattiverbi *menetti* transitiivinen mutta sen ilmaisema tekeminen epätoiminnallista)” (Itkonen 1974: 381). Toisin sanoen *S:n* kaksi roolia sopivat erityisen hyvin yhteen silloin, kun se toimii intransitiivilauseen epäagenttiivisena eli melko ”passiivisena” subjektina ja samalla passiivilauseen epäagenttiivisena objektina (Itkonen 1975: 23).⁵

Itkosen (1974, 1975) suomen kielen ergatiivisia piirteitä korostava näkökulma selvittää monia muitakin lauseoppimme solmukohtia. Nähdäkseni sama näkökulma auttaa ymmärtämään myös sitä, miksi ja milloin kielessä esiintyy toisinaan myös *tehtäessään*-tyyppisiä muotoja, vaikka ne normitettuun kieleen eivät kuulukaan – niin tarkoin Itkosen selitykset soveltuvat muutettavat muuttaen myös useimpien edellä esitettyjen esimerkkien ymmärtämiseen. Esimerkeissä (12–13) tosin yhdistyvät transitiiviset verbit (– – *pidätettäessään totesi* – –, – – *tehtäessään* – – *täyttäisi* – – *tunnusmerkit* – –), mutta niissäkin omistusliittein ilmaistut ”objektit” ovat samaviitteisiä pääverbien subjektien kanssa. Samaa voi sanoa esimerkistä (26), jossa intransitiivinen

5 Virallinen kielenhuolto on hyväksynyt – joskin varauksellisesti – tällaiset rinnastukset vasta vuonna 2001 (Kolehmainen 2006), mutta toisaalta esimerkiksi Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäsenet ovat jo 1800-luvulta lähtien satoja miljoonia kertoja lausuneet apostolisen uskonnustuksen sanat – – *kärsi Pontius Pilatuksen aikana, ristiinnaulittiin, kuoli ja haudattiin, astui alas tuonelaan* – –. Tässäkin vuorottelevat aivan Itkosen kuvauksen mukaisesti aktiiviset intransitiiviverbit ja passiiviset transitiiviverbit.

pääverbi (*haukkuu*) on tavallista agentiivisempi. Toimijana on silti kertojan näkökulmasta kovin hallitsemattomasti haukkuva koira, joka samalla kuvataan ulkoiluttamisen kohteena.

- (26) Kyseinen asukas tietää hyvin hoidossa olevan koiransa haukkuvan yksikseen, se haukkuu kaiken aikaa jopa **ulkoilutettaessaankin** siinä hinnan päässä kun akka vain haahuilee. (Kielipankki: Suomi24)

Juuri yllä kuvaillut piirteet erottavat omat esimerkkini Ruoppilan (1969) ja Siitosen (2014) esimerkeistä (10–11), joita voikin suuremmalla syyllä pitää kielivirheinä eli poikkeamina kieliyhteisöä yhdistävistä normeista (ks. myös seuraava luku). Niissä molemmissa passiivisten konverbien pääverbeinä toimivat varsin agentiiviset transitiviverbit *lainata* (*tarvittaessaan*) ja *lukea* (*opiskeltaessaan*), eivätkä niiden agentit ole suinkaan samoja kuin konverbimuotoisten verbien patientit.

Vielä Itkosen (1974, 1975) käsittelemiin aktiivin ja passiivin rinnastustapauksiin palatakseni esitän näkemykseni tueksi myös kaksi uutta esimerkkiä aktiivi- ja passiivimuotoisten verbien rinnastumisesta – tällä kertaa kyseessä eivät ole finiittiset vaan ei-finiittiset verbimuodot:

- (27) Jokaisella on toisaalta oma vastuu **hakeutuessaan tai pyydettyään tehtävään** ottaa selvää tehtävän vaativuudesta ja omasta soveltuvuudestaan siihen. (Jatkoaika 2012)
- (28) Havaintoja on myös irakilaisotilaiden **antautuessaan ja kiinni otettaessaan** tekemästä aseellisesta vastarinnasta. (Karppinen 2003)

Tässä riittänee toteamus, että esimerkkien (27–28) konverbirakenteita vastaavat finiittiset predikaatit (*hakeutuu tai pyydetään tehtävään, antautuvat ja otetaan kiinni*) rinnastuvat täydelleen Itkosen käyttämiin esimerkkeihin.

Kuten edellä on käynyt ilmi, merkitykseltään passiiviseen *tehtäessä*-muotoon liittyvä omistusliite edustaa tavallisesti 3. persoonaa. Toisinaan kyseeseen tulevat kuitenkin myös 1. ja 2. persoonaan viittaavat päätteet. Myös tällöin konverbirakenteiden objektit ovat samaviitteisiä hallitsevan lauseen subjektin kanssa:

- (29) Eikä myöskään itseäni paljoa tutkittu tai tarkkailtu, vaikka **vietäessäni** kerroin että olin ottanut muutakin kuin alkoholia ("normaali-toleranssille" ihmiselle tappavan annoksen lääkkeitä)... (Murhainfo 2011)
- (30) Hän ei sano: Te olette **kastettaessanne** saaneet merkin, jonka johdosta olette joutuneet kristittyjen joukkoon – – (Kielipankki: Suomi24)

Palaan erityisesti *kastettaessanne*-muotoon luvussa 5, mutta sitä ennen kuvaan lyhyesti, mitä muut suomenkieliset monista edellä nähdyistä esimerkeistä ajattelevat.

4 Kyselytestin kertomaa

Tarkastelen *tehtäessään*-muotojen olemusta lyhyesti myös pienen kyselytestin tulosten valossa. Elokuussa 2021 laadin Google Forms -lomaketyökalulla sähköisen kyselylomakkeen ja lähetin linkin lomakkeeseen Oulun yliopiston humanistisen tiedekunnan henkilökunnan sähköpostilistalle sekä saman yliopiston muitakin tiedekuntia edustavalle yliopistopedagogiikan opintoryhmälle. Pyysin näiden akateemisten vertaisryhmiä suomenkielisiä jäseniä arvioimaan neliportaisella asteikolla 15 lausetta, joista 13 oli täysin identtisiä tai hienoisesti modifioituja variantteja edellä käsitellyistä lauseista. Lisäksi mukana olivat lauseet (31–32), joista edellinen on alkuperäisestä kontekstistaan päätellen suomenkielisen äidin kirjoittama, jälkimmäinen puolestaan lyhennetty ja yhden sijamuodon osalta idiomaattisemmaksi mukailtu lause samasta Edistyneiden suomenoppijoiden korpuksessa (LAS2) kuin Siitosen (2014: 142) tarkastelema lause (11).⁶

(31) Poikani vaihtoi koulua kuudennelle luokalle **mentäessään**. (Kielipankki: Suomi24)

(32) **Muutettaessaan** Amerikkaan tarvittiin ennen kaikkea uusia nimityksiä asioille joita ei ollut Suomessa.

Lomaketyökalu toisti kyselyn kaikki 15 arviointitehtävää satunnaisessa järjestyksessä. Mukana ei ollut varsinaisia täytekysymyksiä ja koska vastaajia pyydettiin arvioimaan erityisesti lauseissa korostettujen *tehtäessään*-muotojen luonnollisuutta, tutkimuksen tavoite – kyseisen taivutusmuodon mahdollisten ja mahdottomien käyttötapojen kartoitus – ei jäänyt informanteille epäselväksi. Kyselyyn vastasi kahden viikon aikana kaikkiaan 60 Oulun yliopiston työntekijää. Kyselyn päätulokset ovat selvät ja vaikka joka ainoa arvioitettu lause poikkeaa vallitsevasta suomen morfosyntaksin kuvauserinteestä, monet niistä arvioitiin varsin ongelmattomiksi. Kaiken kaikkiaan niiden saama vastaanotto korreloi selvästi edellisessä luvussa esittämiäni pohdintojen ja hypoteesien kanssa.

Artikkelin liitteenä ovat koko kyselytutkimuksen tulokset, jotka osoittavat sen sinänsä tunnetun tosiasian, että kieliopillisuus ja erilaisten lauseiden hyväksyttävyyden jatkuromaista (vrt. Ivaska & Siitonen 2017: 177). Tässä lyhyessä katsauksessa voin analysoida vastauksia vain muutamista mahdollisista näkökulmista, mutta päätulos

6 Siitonen (2014: 142) esittää lauseen (11) muodossa *...että oppilaat opiskelijat lukisivat enemmän opiskeltaessaan suomen kieltä* (ks. viite 1), jonka taustalla on korpuksen alkuperäinen *Kuitenkin se, että oppilaat/opiskelijat lukisivat enemmän opiskeltaessaan suomen kieltä on ei vaan artikkelien perusteella, mutta munkin mielestäni - ulkomaalaisena - todella tärkeää* (LAS2), jonka puolestani itse yksinkertaistin kyselyäni varten muotoon *Kuitenkin se, että oppilaat lukisivat enemmän opiskeltaessaan suomen kieltä, on todella tärkeää*. Lauseen (32) taustalla on korpuksen alkuperäinen *Muutettaessaan Amerikkaan tarvittiin ennen kaikkea uusia nimityksiä asioihin joita ei ollut Suomessa kuten sanastoa joka liittyy teollistumiseen ja uuteen elinympäristöön* (Kielipankki: LAS2).

on se, että *tehtäessään*-muotoa ei suinkaan yksioikoisesti pidetä epäkieliopillisena aktiivi- ja passiivimuotojen kontaminaationa. Ruoppilan (1969) ja etenkin Siitosen (2014) virheellisiksi katsomat lauseet (10–11) torjutaan kyllä melko selvästi, samoin LAS2-korpuksen toinen S2-kirjoittajan tekstiin pohjautuva lause (32) sekä tarkoituk-sellisesti mukaan valittu S1-kirjoittajan lause (31), jonka rakenne niin ikään poikke-aa selvästi edellisessä luvussa kuvaamistani säännönmukaisuuksista, joita *tehtäes-sään*-muotojen käytössä on havaittavissa. Kyselylomakkeeseen kuului kuitenkin myös runsaasti lauseita, joiden saamaa vastaanottoa on pidettävä erittäin suopeana, kun muistetaan, että koko *tehtäessään*-muodoste on tulkittu lähinnä anomaaliseksi kontaminaatioksi, jota ei liene koskaan mainittu yhdessäkään suomen kielen verbi-morfologian peruskuvauksessa. Taulukko 1 osoittaa suuren eron kyselyn neljän hy-väksytyimmän ja neljän torjutuimman lauseen hyväksynnässä.

TAULUKKO 1. Kyselylomakkeen neljän parhaiten ja neljän heikoiten hyväksytyin lauseen hy-väksytyys (n = 60). (OK = ihan hyvä; ? = vähän epätavallinen; ?? = hyvin outo * = mahdoton; ks. tarkemmin liite.)

	OK	?	??	*
Oulun Energialla on kalliolämpövarasto, joka perustettaessaan oli Euroopan suurin.	28	15	7	10
Valtiovarainministeriön budjettiesitys ensi vuodelle on jo julkistettaessaan valitettavasti vanhentunut.	28	13	10	9
Karjalaisen käänös lauseesta All animals are dangerous, eli kaikki eläimet ovat tankeroita oli legenda jo lausuttaessaan .	26	12	14	8
Itkonen perustelee Nordic Clinicin kanssa tehtyä yhteistyötä sillä, että se oli perustettaessaan ainoa yhtiö joka keskittyi potilaiden välittämiseen Venäjältä.	22	19	8	11
Lausujaryhmä on itse laatinut teoksensa; sen äänenkäyttö-kykyä voisivat lainata myös musiikkimiehet tarvittaessaan .	8	6	16	30
Muutettaessaan Amerikkaan tarvittiin ennen kaikkea uusia nimityksiä asioille, joita ei ollut Suomessa.	1	4	12	43
Poikani vaihtoi koulua kuudennelle luokalle mentäessään .	–	2	11	47
Kuitenkin se, että oppilaat lukisivat enemmän opiskeltaessaan suomen kieltä, on todella tärkeää.	–	3	6	51

Vaikka edellisessä luvussa käsiteltiin melko monenlaisia *tehtäessään*-muodon esiintymäympäristöjä, erityisesti kyselylomakkeen hyväksytyimmät lauseet (taulukko 1) ovat rakenteeltaan keskenään hyvin samanlaisia: niissä passiivinen konverbi on muodostettu agenttiivisista, dynaamisista ja myös melko momentaanisista ja aspektiltaan teelisistä transitiiviverbeistä *perustaa*, *julkistaa* ja *lausua*. Kyseiset muodot esiintyvät temporaalisina määritteinä, "lauseenvastikkeina", *olla*-verbin ympärille rakentuissa predikatiivilauseissa, jotka kertovat, että kalliolämpövarasto on ollut suuri, budjettiesitys vanhentunut, Nordic Clinic ainoa yhtiö lajiaan ja Ahti Karjalaisen suomennos legenda – jo lausuttaessaan. *Tehtäessään*-muotojen omistusliitteet viittaavat siis transitiivisen toiminnan patientteihin, jotka ovat samanaikaisesti hallitsevien finiittisten lauseiden epäagenttiivisiä teemoja. Tällaiset lauseet hyväksytään erittäin hyvin: niiden kielipollisuutta tietoisesti arvioineista akateemisista informanteista puolet pitää niitä "ihan hyvinä", moni korkeintaan "vähän epätavallisina" mutta vain melko harva täysin mahdottomina.

Neljää heikoimmin hyväksyttyä lausetta sen sijaan yhdistää lähinnä se, että niissä olisi odotuksenmukaisempaa nähdä aktiivinen *tehdessään*-muoto tai kolmessa tapauksessa periaatteessa myös omistusliitteetön *tehtäessä*-muoto. Jos lauseissa kuitenkin on passiivinen mutta samalla omistusliitteellinen *tehtäessään*-muoto, niiden ylivoimaisesti tavallisin arvolause on "mahdoton"; varsinaisia hyväksyjä ei ole juuri lainkaan. Toisin sanoen Ruoppila (1969) ja Siitonen (2014) ovat olleet aivan oikeassa luonnehtiessaan omia esimerkkejään (10–11) virheellisiksi. Kuitenkin normitetusta yleiskielestä poiketessaankin esimerkiksi *Oulun Energialla on kalliolämpövarasto, joka perustettaessaan oli Euroopan suurin* (17) on ilman muuta tunnustettava useimpien kielitajun mukaan "ihan hyväksi" tai vain "vähän epätavalliseksi" suomen kielen lauseeksi.

Melko hyväksyttävänä pidetään myös lausetta *Löydettäessään komeetta tuli erityisesti tunnetuksi siitä, että se tulisi ohittamaan Marsin hyvin läheltä* (esim. 21, ks. liite), jossa pääverbinä on staattisen *olla*-verbin dynaaminen vastine *tulla* (jksk). Heikommin hyväksytään lauseet – – *paistinpannu paranee käytettäessään* (25) ja *[koira] haukkuu – – ulkoilutettaessaankin* (26); niissä pääverbit ovat dynaamisempia ja ei-finiittiset verbit duratiivisempia ja vähemmän teelisiä. Verbien semantiikan ja muiden mahdollisten taustatekijöiden muut vaikutukset jätän tulevien tutkimusten kohteiksi, mutta alustavien havaintojeni mukaan parhaiten hyväksytään lauserakenne *X oli perustettaessaan Y*. Näin ollen uskon, että myös esimerkit (18–19) olisi kysyttäessä hyväksytty varsin laajasti.

Tulevan tutkimuksen tehtäväksi jää selvittää sitäkin, onko omistusliitteellinen *tehtäessään*-muoto joskus jopa parempi kuin omistusliitteetön. Esimerkiksi juuri lauserakenne *X oli (jo) perustettaessaan Y* on internethakujen perusteella suunnilleen yhtä yleinen kuin normitetun yleiskielen mukaisesti omistusliitteetön *X oli (jo) perustettaessa Y*. Siitonen ja Mizuno (2010: 151–155) osoittavat, että possessiivisuffiksien käyttö voi olla suomenkielisillekin vaikeaa. Myös äidinkielen tutkija pääsee

toisinaan yllättymään siitä, kuinka erilaisia toisten suomenkielisten mielipiteet ja tulokset possessiivisuffikseista voivat olla. Vaikka niillä on toki yleensä oma merkitys-tehtävänsä, ”suomalaisen intuitio näyttää tietyissä ilmauksissa kaipaavan possessiivisuffiksia, vaikka possessiivisuffiksi ei näissä sääntöjen mukaan pakollinen olisikaan” (mas. 148–149). Syytä on muistaa sekin, että erityisesti 3. persoonan *Vn*-pääte ei ilman pronominia aina välttämättä hahmotu tiettyyn persoonaan viittaavaksi possessiivisuffiksiksi (mas. 155; vrt. esim. *olen parhaillaan matkalla, teit sen tahallaan*).

Kiintoisana yksityiskohtana mainittakoon, että edellä nähty ja kyselyssäkin arvioitu lause *Brutus oli lopetettaessaan vuoden, kuusi kuukautta, kolme viikkoa ja kuusi päivää* (24) jää pieneksi arvoitukseksi, jonka tarkempi tarkastelu voi tarjota uusia näkökulmia *tehtäessään*-muodon olemukseen. Yhtäältä tämän lauseen rakenne on samanlainen kuin hyväksytyimpien lauseiden, ja vaikka monet sen ainakin varauksellisesti hyväksyvätkin, monet myös torjuvat (ks. liite). Erityisen mielenkiintoiseksi lauseen tekee se, että osa tuttavistani on todennut nimenomaan omistusliitteen tekemisen siitä yksiselitteisen eli tässä suhteessa omistusliitteetöntä vaihtoehtoa paremman: *lopetettaessaan* viittaa selvästi Brutuksen armeliaaseen kuolemaan eli juuri eläimen lopettamiseen, kun taas omistusliitteen *Brutus oli lopetettaessa vuoden* – – voisi viitata myös esimerkiksi koiran ja sen omistajan yhteisen harrastuksen lopettamiseen. Omakin intuitioni tukee tätä ajatusta.

On toki tunnustettava, että kyselyn hyväksytyimpiäkin lauseita pitää mahdottomina noin joka seitsemäs vastaaja, mutta ero on kuitenkin selkeä verrattaessa niitä lauseisiin, jotka hylkää kategorisesti jopa yli neljä viidestä informantista (taulukko 1). Esimerkiksi kyselyyn tarkoituksellisesti mukaan otetun *mentäessään*-lauseen (31) aito kielenvastaisuus ja sen osoittavat torjuntareaktiot paljastavat konkreettisesti, kuinka onnistuneina parhaiten hyväksytyjä – siis kielijärjestelmän aiemmin tutkittomien mutta omien sääntöjen mukaisesti muodostettuja – *tehtäessään*-lauseita loppujen lopuksi pidetään.

5 Pohdinta ja yhteenveto

Yllä olen kuvannut suomen *tehtäessään*-muotoja oman aikamme kieltä edustavien aineistojen valossa ja vuonna 2021 niitä arvioineiden informanttien avulla; vanhin tutkimuskirjallisuudessa mainittu esimerkki on Ruoppilan (1969) puoli vuosisataa sitten paheksuma tarvittaessaan lauseessa (10). Vaikka tässä ei ole mahdollista tarkemmin selvittää muodon alkuhistoriaa, sitä voi vielä valaista lyhyesti seuraavien esimerkkien avulla:

- (33) Palaja jälleen Kristuksen sowintoweren turwiin, niin olet samassa asemassa kuin **kastettaessasi**. (*Kirkollinen kalenteri vuodelle 1918: 187*)

190 LEGENDA JO LAUSUTTAESSAAN: HAVAINTOJA
TEHTÄESSÄÄN-TYYPPISISTÄ VERBIMUODOISTA

- (34) Ruotsin maanviljelys-akatemia, joka oli järjestettynä Edelcrantz'in ehdotuksen mukaan, sai **perustettaessaan** v. 1813 hänen ensimmäiseksi tirehtööriksen. (Rein 1879–1883: 118)
- (35) **Tutkittaessaan** vastasi talonpoika lyhyesti ja jäykästi: ”Nimeni on Paavo Nissinen”. (Mellin 1879: 7)

Esimerkit on valittu melko sattumanvaraisesti; niitä on mahdollista löytää paljon enemmänkin. Yli sadan vuoden takaisessa esimerkissä (33) nähdään yksikön 2. persoonan omistusliitteen sisältävä *kastettaessasi*, joka muistuttaa edellä nähtyä *kastettaessanne*-muotoa esimerkissä (30), jonka lähteenä olleelle Suomi24-keskustelusivustolle se vaikuttaa kopioidun jostakin Martti Lutherin teoksen vanhemmasta käännöksestä. Samanlaisia muotoja tapaa satunnaisesti myös virsirunoudessa.

Yli 140 vuoden takaa löydettävät esimerkit (34–35) näyttävät tässä artikkelissa kuvattujen rakenteiden jokseenkin tavallisilta edustajilta, jollaisia voisi tavata myös nykykirjoittajien teksteistä. Vaikka muotojen alkuperän selvittäminen on muuten jätettävä toiseen yhteyteen, edellä lähinnä suomenkielisten kirjoittajien lauseita tarkasteltua on hyvä huomata, että 1800-luvun lopulla huomattava osa kirjoittavasta sivistyneistöstä oli taustaltaan ruotsinkielistä, ja niin myös esimerkin (34) kirjoittajaksi mainittu fennomaani Thiodolf Rein (1838–1919) sekä esimerkin (35) ruotsista suomentanut Antti Jalava (Almberg, 1846–1909). Juuri tällaisten edistyneiden ja akateemisten suomenoppijoiden merkitys suomen yleiskielen kehitykseen on ollut tavattoman merkittävä. Pidemmittä spekulatioita voi todeta, että hieman toisenlaisessa historian kulussa *tehtäessään*-muodot olisivat voineet jo aikaa sitten päätyä myös normitettuun yleiskieleen, jonka taitajat niitä ovat jo sukupolvien ajan luultavasti tiedostamattaan harvakseltaan käytelleet. On toki ymmärrettävää, että näin ei ole käynyt, mutta mahdotonta se tuskin olisi ollut – niin monenlaisista aineksista nykyinen yleiskielemme on ajan kuluessa kudottu.

Yllä olen pyrkinyt osoittamaan, että suomen kielessä on mahdollista muodostaa ja käyttää passiivisia mutta omistusliitteellisiä *tehtäessään*-muotoja, jotka tietyin ehdoin kuulostavat myös kouluja käyneiden korvissa ihan hyvältä suomen kieleltä. Nämä tietyt ehdot vaikuttavat sisältävän pääpiirteissään samoja tekijöitä kuin ehdot, jotka mahdollistavat finiittisten aktiivimuotoisten verbien (epäagentiivisten) subjektien ja passiivimuotoisten verbien (epäagentiivisten) niin kutsuttujen objektien rinnastamisen lausetyypissä *N. valittiin puheenjohtajaksi ja oli tässä toimessa vuoteen 1974* (6). Samalla tavalla on siis mahdollista muodostaa lause *Puheenjohtajaksi valittaessaan N. oli 57-vuotias*, jossa puheenjohtajaksi valittu *N.* toimii predikatiivilauseen subjektina. Morfologian näkökulmasta tällaiset passiivimuodon objektin persoonaan ja joskus lukuunkin viittaavat marginaaliset muodot muistuttavat myös *tehtäkööt-*, *mainittakoot*-tyyppisiä monikollisia imperatiivimuotoja, joita osa suomen kielen tutkijoista on vastustanut, osa objektiivisesti observoinut ja moni myös tie-

toisesti tai tiedostamattaan käyttänyt (ks. luku 2). Väljemmin tämän artikkelin pääteemaan liittyvistä suomen passiivin objektin subjektimaisista piirteistä voi mainita vielä sen, että myös perfektin kaltaisten liittomuotojen apuverbeillä on havaittavissa taipumusta kongruoida nominatiivimuotoisen ”objektin” kanssa lausetyypissä *Uudet puheenjohtajat ovat valittu* (ks. esim. ISK § 1320).

Lopuksi on paikallaan muistuttaa, että tämän artikkelin autenttiset lause-esimerkit on etsitty ja valittu melko epäsystemaattisesti. Syyt tähän ovat yhtäältä suomen morfologian sisältämässä runsaassa homonymiassa, toisaalta tutkijan kyvyssä suodattaa tutkimusaineistoa oman intuitionsa avulla (luku 3). Objektiivisempia havaintoja *tehtäessään*-muotojen hyväksyttävyydestä tarjoaa kyselytesti, jonka tulokset luonnollisesti osoittavat myös tämän kielenilmiön jatkumoluonteisuuden (luku 4). Käsillä oleva artikkeli on ensimmäinen *tehtäessään*-muodot vakavasti ottava tutkimus, jonka tuloksia tuleva tutkimus voi pyrkiä tarkastelemaan entistä järjestelmällisemmällä kysymyksenasettelulla, joihin tämä esitykseni toivoakseni tarjoaa monenlaisia virikkeitä ja jatkokysymyksiä.

Tämä kollegamme Kirsti Siitosen muistoksi laadittu kirjoitus ei itsessään suoraan edusta Kirstille rakasta S2-oppijoiden ja -opetuksen tutkimusta, mutta toivon tutkimukseni osoittavan, että suomenoppijoiden kohdekieli, prototyypisemmin S1-puhujien käyttämä suomi ei ole monoliitti, vaan kieleen mahtuu hyvinkin paljon entuudestaan aivan tutkimatonta vaihtelua ja vapautta (Ivaska & Siitonen 2017: 175). Suomenoppijoiden *tehdessä*-rakenteita käsittelevän tutkimuksensa päätteeksi Siitonen (2014: 146) kaipasi aktiivisten *tehdessä*-muotojen ja passiivisten *tehtäessä*-muotojen aiempaa tarkempaa kuvausta myös suomea ensikielenä puhuvien kielessä. Saman tarpeen ovat vielä konkreettisemmin toistaneet Ivaska ja Siitonen (2017: 171):

Aktiivi- ja passiivikonstruktion hyväksyttävyyseroista olisi tärkeätä tehdä ensikielislille kyselytutkimus vain ensikielisten tekstilauseista tai konstruoiduista tekstilauseista, joissa olisi sumea raja konstruktioiden käytön välillä.

Artikkelini ei täydellisesti täytä juuri tätä toivetta, mutta rajattuani tutkimukseni lähinnä passiiviisiin muotoihin toivon osoittaneeni, että jo niiden nyanssien tarkastelu auttaa meitä näkemään entistä tarkemmin, kuinka kiehtovan sumearajaisia ja moniulotteisia muotoja niin ensikieliset kuin eritasoiset suomenoppijat käyttävät. Ruoppilan (1969) ja Siitosen (2014) kontaminaatioiksi toteamat muodot ovatkin varmasti alkuperältään tahattomia virheitä ja lauseissa (10–11) varsin epäsoivia, mutta oikein käytettyinä taivutusmuotoina ne eivät sinänsä ole ollenkaan niin pahoja kuin miltä ne voivat luonnottomassa lauseyhteydessä vaikuttaa. Aika näyttää, millaiseksi tämän jo ainakin 1800-luvulta huomaamattomasti periytyneen ”uuden” vanhan muodon asema tulevaisuuden suomessa kehittyi.

Aineistolähteet

- Carlson 2021. De Buyer Blinipannu Carbon Plus 12 cm.
<https://www.carlson.fi/de-buyer-blinipannu-carbon-plus-12-cm-3011245140120.html>
[luettu 15.6.2021].
- fiTenTen14. Corpus of the Finnish Web. <https://www.sketchengine.eu/fitenten-finnish-corpus>.
- Hakulinen, A. & J. Ojanen 1976. *Kielitieteen ja fonetiikan termistöä*. Helsinki:
Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Iltalehti 2011. Miten auto päätyi tähän jamaan? *Iltalehti* 30.11.2011.
<https://www.iltalehti.fi/autot/a/2011113014850833> [luettu 15.6.2021].
- Jatkoaika 2012. Soppa Sormusen lähtölaskenta. <https://keskustelu.jatkoaika.com/threads/soppa-sormusen-lahtolaskenta.53560/page-22#post-4389927> [nimimerkin kypärä kommentti 26.10.2012, luettu 15.6.2021].
- Karppinen, L. 2003. Sissisota jatkunee asutuskeskuksissa. *Kaleva* 26.3.2003.
<https://www.kaleva.fi/sissisota-jatkunee-asutuskeskuksissa/2124530> [luettu 15.6.2021].
- Kielipankki: LA = Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos, & Kotimaisten kielten keskus 1985. Lauseopin arkiston murrekorpuksen Helsinki-Korp-versio [tekstikorpus]. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2016040702>.
- Kielipankki: LAS2 = Turun yliopisto, kieli- ja käännöstieteiden laitos 2012. Edistyneiden suomenoppijoiden korpus [tekstikorpus]. Kielipankki.
<http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-201407167>.
- Kielipankki: Suomi24 = Aller Media Oy 2019. Suomi24 virkkeet -korpus 2001-2017, Korp-versio 1.1. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2020021803>.
- Kielipankki: Yle = Yleisradio 2019. Ylen suomenkielinen uutisarkisto 2011-2018, sekoitettu, Korp. Kielipankki. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2019121004>.
- Kirkollinen kalenteri vuodelle 1918*. Hancock, Mich.: Suomalais-Luterilainen kustannusliike.
- Leskelä, H. 2020. *Huolellinen yleiskieli, aito kansankieli, arkinen puhekieli. Kielimuodot ja -ideologiat suomen kielen huollon oppaissa*. Pro gradu -työ. Helsinki: Helsingin yliopisto.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi:hulib-202012155107>.
- Mellin, G. H. 1879. *Paavo Nissinen. Kuvaelmia viimeisestä Suomen sodasta*. Suomentanut Antti Jalava. 2. korjattu painos. Porvoo: WSOY.
- Murhainfo 2011. Putkareissu johti kuolemaan Helsingissä.
<https://murha.info/rikosfoorumi/viewtopic.php?t=10732&start=15> [nimimerkin *MerryLea* kommentti 4.5.2011 keskusteluketjussa, luettu 15.6.2021].
- Rein, T. 1879–1883: Clewberg, Abraham Niklas. Teoksessa *Biografinen Nimikirja. Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta*. Toimittanut Suomen Historiallinen Seura. Helsinki: G. W. Edlund, 117–118.
- Salomaa, M. 2018. Vantaan kaupungilla kuohuu: virkakunta on tyytymätön tapaan, jolla isoa toimialauudistusta on viety eteenpäin. *Helsingin Sanomat* 23.11.2018.
<https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000005910002.html> [luettu 15.6.2021].
- Wikipedia*. C/2013 A1. https://fi.wikipedia.org/wiki/C/2013_A1 [viimeksi päivitetty 20.10.2020, luettu 15.6.2021].

Kirjallisuus

- Bielecki, R. 2009. On the nature of the accusative in Finnish. *Lingua Posnaniensis*, 51 (1), 19–38. <https://doi.org/10.2478/v10122-009-0002-1>.
- Hakulinen, L. 1929. Oikeakielisyyttä. *Virittäjä*, 33 (6–7), 272–273.
- Haspelmath, M. & E. König (toim.) 1995. *Converbs in cross-linguistic perspective. Structure and meaning of adverbial verb forms – adverbial participles, gerunds*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Ikola, O. 1959. Eräistä suomen syntaktisista siirtymistä. *Sananjalka*, 1, 39–60.
- Ikola, O. 1974. *Lauseenvastikeoppia. Nykysuomen lauseenvastikkeiden ja niihin verrattavien rakenteiden selvittelyä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ikola, O., U. Palomäki & A.-K. Koitto 1989. *Suomen murteiden lauseoppia ja tekstikielioppia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ISK = Hakulinen, A., M. Vilkkuna, R. Korhonen, V. Koivisto, T. R. Heinonen & I. Alho 2004. *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, E. & A. Pajunen 2010. *Empiirisen kielitieteen metodologia*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Itkonen, T. 1974. Ergatiivisuutta suomessa I. *Virittäjä*, 78 (4), 379–398.
- Itkonen, T. 1975. Ergatiivisuutta suomessa II. *Virittäjä*, 79 (1), 31–65.
- Ivaska, I. & K. Siitonen 2017. *tehdessä*-konstruktio edistyneessä oppijansuomessa: Korpusanalyysin ja oikeakielisyyssarviointien ristivalotus. *Sananjalka*, 59, 154–180. <https://doi.org/10.30673/sja.66633>.
- Kielitoimiston ohjepankki 2021. Lauseenvastikkeet: tehdessä-, tehtyä-rakenne (tehdessä vai tehtäessä?). <http://www.kielitoimistonohjepankki.fi/haku/lauseenvastikkeet/ohje/427> [luettu 15.6.2021].
- Kolehmainen, T. 2006. Suomen kielen lautakunnan kootut toimet 2000–2006. *Kielikello*, 3/2006, 4–6.
- Leskinen, H. 1970. *Imperatiivin muodostus itämerensuomalaisissa kielissä. I. Suomi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Lindén, E. 1961. Temporaalirakenne suomen murteissa. *Virittäjä*, 65 (2), 194–210.
- Ruoppila, V. 1969. Virheellisiä taivutusmuotoja. *Virittäjä*, 73 (3), 325–326.
- Saukkonen, P. 1965. *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa. I. Johdanto. Adverbaali infinitiivi*. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Shore, S. 1986. *Onko suomessa passiivia?* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Siitonen, K. 2014. Learners' dilemma: an example of complexity in academic Finnish. The frequency and use of the E infinitive passive in L2 and L1 Finnish. Teoksessa P. Lintunen, M. S. Peltola & M.-L. Varila (toim.) *AFinLA-e: soveltavan kielitieteen tutkimuksia* 6. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA, 134–148.
- Siitonen, K. & M. Mizuno 2010. Suomen monitahoinen possessiivisuffiksi ja suomenoppija. *Lähivertailuja. Lähivördlusi*, 19, 136–159. <http://dx.doi.org/10.5128/LV19.09>.
- Vilkkuna, M. 1989. *Free word order in Finnish*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ylikoski, J. 2005. Uusia näkökulmia suomen infiniittisiin verbirakenteisiin. *Virittäjä*, 109 (4), 611–622.

Liite⁷

Selvittelen suomen kielen mahdollisia ja mahdottomia käyttötapoja.

Jos puhut suomea äidinkielenäsi tai lähes äidinkielen tasoisesti, pyytäisin Sinua arvioimaan 15 yksinkertaisen lauseen – erityisesti niiden **korostettujen** osien – luonnollisuutta aivan oman kielikorvasi mukaisesti, koulussa oppimasi kieliopin säännöt unohtaen.

OK = ihan hyvä ? = vähän epätavallinen ?? = hyvin outo * = mahdoton

	OK	?	??	*
Oulun Energialla on kalliolämpövarasto, joka perustettaessaan oli Euroopan suurin.	28	15	7	10
Valtiovarainministeriön budjettiesitys ensi vuodelle on jo julkistettaessaan valitettavasti vanhentunut.	28	13	10	9
Karjalaisen käännös lauseesta All animals are dangerous, eli kaikki eläimet ovat tankeroita oli legenda jo lausuttaessaan .	26	12	14	8
Itkonen perustelee Nordic Clinicin kanssa tehtyä yhteistyötä sillä, että se oli perustettaessaan ainoa yhtiö joka keskittyi potilaiden välittämiseen Venäjältä.	22	19	8	11
Löydettäessään komeetta tuli erityisesti tunnetuksi siitä, että se tulisi ohittamaan Marsin hyvin läheltä.	22	9	15	14
Poika oli löydettäessään tajuissaan, mutta kylmettynyt.	18	15	13	14
LS430 oli valmistettaessaan maailman hiljaisin sarjatuotantoauto.	14	14	19	13
Sunila oli rakennettaessaan työväen paratiisi: toimivat sisävesat ja juokseva vesi sekä duunareille ja insinööreille että patruunallekin.	14	17	11	18
Hiihteräksestä valmistettu paistinpannu paranee käytettäessään toisin kuin muut pinnoitetut pannut.	12	14	17	17
Kyseinen asukas tietää hyvin hoidossa olevan koiransa haukkuvan yksikseen, se haukkuu kaiken aikaa jopa ulkoilutettaessaankin siinä hihnan päässä kun akka vain haahuilee.	9	18	18	15
Brutus oli lopetettaessaan vuoden, kuusi kuukautta, kolme viikkoa ja kuusi päivää.	12	12	15	21
Lausujaryhmä on itse laatinut teoksensa; sen äänenkäyttökykyä voisivat lainata myös musiikkimiehet tarvittaessaan .	8	6	16	30
Muutettaessaan Amerikkaan tarvittiin ennen kaikkea uusia nimityksiä asioille, joita ei ollut Suomessa.	1	4	12	43
Poikani vaihtoi koulua kuudennelle luokalle mentäessään .	–	2	11	47
Kuitenkin se, että oppilaat lukisivat enemmän opiskeltaessaan suomen kieltä, on todella tärkeää.	–	3	6	51

7 Muokattu versio käytetystä kyselystä, jonka 60 vastaajan vastaukset liitteen taulukko esittää. Alkuperäisessä sähköisessä lomakkeessa tutkitut lauseet toistettiin satunnaisessa järjestyksessä; tässä liitteessä lauseet on järjestetty niiden saaman hyväksynnän mukaisesti.